

Advies aan Faunafonds inzake heropening jacht op Kolgans, Grauwe Gans en Smient

**Advies aan Faunafonds inzake heropening jacht op Kolgans,
Grauwe Gans en Smient**

B.S. Ebbinge

Alterra-rapport 802

Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, Wageningen, 2003

REFERAAT

Ebbinge, B.S. 2003. *Advies aan Faunafonds inzake heropening jacht op Kolgans, Grauwe Gans en Smient*. Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Alterra-rapport 802. 30 blz. 13 fig.; 3 tab.; 20 ref.

Ter onderbouwing van het door het Faunafonds aan de minister van LNV uit te brengen advies betreffende het heropenen van jachtmogelijkheden op de kolgans, grauwe gans en smient is een analyse gemaakt van de te verwachten effecten van de voorgestelde maatregelen. Dit betreffen effecten op de aantallen en verspreiding van deze drie vogelsoorten in een internationale context en te verwachten effecten op de kosten die binnen Nederland gemaakt moeten worden voor ganzenopvang en vergoeding van landbouwschade.

Deze analyse is gemaakt met gebruikmaking van bestaande gegevens, waarbij geput is uit de gepubliceerde literatuur, de populatieschattingen uit de databank van Wetlands International, ongepubliceerde gegevens van het ringonderzoek aan kolganzen door Alterra, en de door het Faunafonds geleverde gegevens over de wildschade sinds 1990.

Er is aangegeven aan welke randvoorwaarden voldaan moet worden om te voorkomen dat de aantallen ganzen opnieuw gedecimeerd worden, zoals voor 1970 het geval was.

Na 1970 heeft het twintig jaar geduurd voordat de aantallen ganzen zich weer hersteld hadden. Inmiddels zijn de meeste populaties vertienvoudigd. Gezien de lange tijdsduur van dit herstel is de nodige voorzichtigheid geboden bij heropening van de jachtmogelijkheden.

Regulering van de aantallen ganzen en smienten en hun verspreiding door jacht is bij de huidige populatieniveaus een mogelijkheid om toename van de overheidskosten om landbouwschade te beperken die deze populaties niet in hun voortbestaan bedreigt.

Door de decentralisatie van het jachtbeleid rust op de provincies de zware taak de internationale verplichtingen ter bescherming van trekvogels die Nederland is aangegaan (African Eurasian Waterbird Agreement) concreet vorm te geven.

Trefwoorden: ganzenbeheer, jachtbeleid, landbouwschade, populatiedynamiek, kolgans, grauwe gans, smient, AEWA, ganzenopvang, internationale natuurbescherming, trekvogel, populatiegrootte, broedsucces, jaarlijkse sterfte, afschot.

ISSN 1566-7197

Dit rapport kunt u bestellen door €13,- over te maken op banknummer 36 70 54 612 ten name van Alterra, Wageningen, onder vermelding van Alterra-rapport 802. Dit bedrag is inclusief BTW en verzendkosten.

© 2003 Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte
Postbus 47; 6700 AA Wageningen; Nederland
Tel.: (0317) 474700; fax: (0317) 419000; e-mail: info@alterra.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

Woord vooraf	7
Samenvatting	9
1 Inleiding	11
2 Kosten i.v.m. schade- en opvangregeling	13
2.1 Landbouwschade.	13
2.2 Ganzenopvangvergoedingen.	15
2.3 Kosten van ganzenopvang per soort.	16
3 Aantalontwikkeling populaties.	19
4 Ganzenbeheer en jachtbeleid.	23
Literatuur.	29

Woord vooraf

De Tweede Kamer heeft op 12 november 2002 motie 26 aangenomen waarin er bij de regering op aangedrongen wordt de jacht op kolgans, grauwe gans en smient in beperkte zin te heropenen. De minister van LNV heeft het Faunafonds verzocht hem, onderbouwd met een analyse van de ontwikkeling van de populaties en de schade in Nederland, te adviseren hoe te reageren m.b.t. dit verzoek van de Tweede Kamer.

Dit rapport vormt de onderbouwing voor het door het Faunafonds aan de minister uitgebrachte advies. Dit advies is te vinden op de website van het Faunafonds: www.faunafonds.nl onder 'Publicaties aktueel' als 'Advies Faunafonds 2003-1 d.d. 12 mei 2003.

Samenvatting

Deze analyse beperkt zich tot overwinterende Kolganzen, Grauwe Ganzen en Smienten.

Het herstel van de aantallen ganzen in Nederland na 1970 is een succes voor de natuurbescherming, en heeft ertoe geleid dat het aantal in Nederland overwinterende ganzen vertienvoudigd is. Dit herstel van de ganzenpopulaties heeft echter twintig jaar geduurd, zodat de nodige voorzichtigheid geboden is, en bij heropening van de jachtmogelijkheden voorkomen moet worden dat de aantallen ganzen weer gedecimeerd zouden kunnen worden.

De jachtdruk zal ook internationaal afgestemd moeten worden. Het betreft immers trekvogels waarvoor Nederland een internationale verantwoordelijkheid heeft, die middels het ondertekenen van internationale verdragen (Bonn-conventie, AEWA) bevestigd is.

Om de landbouwschade te beperken is het bij de huidige populatieniveaus echter zeker mogelijk de aantallen ganzen en smienten en hun verspreiding te reguleren door jacht zonder dat deze populaties in hun voortbestaan bedreigd worden.

Dit betekent een actief ingrijpen om de populatie op een gewenst aantalsniveau te reguleren. Uit tabel 3 blijkt dat bij een jaarlijks afschot van ca. 160.000 kolganzen de populatie stabiel kan blijven rond de 800.000 vogels.

Bij kleinere populatiegroottes kan een relatief groter deel geschoten worden als het doel is de populatie niet te laten groeien. Mocht door andere omstandigheden (b.v. klimaatsverandering) het broedsucces dalen, dan dient het afschot navenant bijgesteld te worden volgens de in tabel 3 gehanteerde berekeningswijze.

Als de teruggezonden ringen (Fig. 11 & 12) representatief zijn voor de verdeling van de jachtdruk over de diverse landen, betekent dit een afschot in Nederland van ca. 80.000 kolganzen per jaar.

Voor de Grauwe Gans en Smient zijn bij gebrek aan informatie over hun broedsucces dergelijke schattingen niet te maken, maar gezien de aantalsontwikkeling en het afschot dat in Nederland plaatsvond in de periode 1990-2000 (Fig.10), kan ook voor die soorten gesteld worden dat heropening van de jacht zoals uitgeoefend in de periode 1990-2000 deze populaties niet in hun voortbestaan zal bedreigen.

De schatting voor de Kolgans ligt iets hoger dan de voorzichtige schattingen uit de jachtveldenquête (Fig. 10), maar het is goed mogelijk dat de schattingen uit de jachtveldenquête aan de lage kant zijn.

De praktijk in de jaren negentig heeft ons geleerd dat de toen uitgeoefende jachtdruk het populatieniveau zeker niet negatief heeft beïnvloed, omdat er zelfs sprake is van enige groei (zie Fig. 7).

Van belang is natuurlijk dat de overheid zich in overleg met andere landen waar deze trekkende vogelpopulaties voorkomen uitspreekt over een gewenste populatiegrootte.

Voor de Kolgans betreft dat Rusland, Wit-Rusland, Estland, Letland, Litouwen, Zweden, Denemarken Polen, Duitsland, België en Engeland.

Voor de Grauwe Gans vooral Noorwegen, Zweden, Denemarken, Duitsland, België, Frankrijk en Spanje.

Voor de Smient Rusland, Finland, de Baltische staten, Scandinavië, Polen, Duitsland, Engeland en Frankrijk.

Het is hierbij van belang een goede balans te vinden en provinciale, nationale en internationale plannen goed op elkaar af te stemmen.

Gezien het internationale natuurbeschermingsbelang is goede monitoring van de effecten van deze heropende jacht noodzakelijk, om zonodig tijdig in te kunnen grijpen.

Hierbij dienen de aantallen overwinterende ganzen, hun jaarlijkse broedsucces, en het aantal geschoten dieren en de invloed die de heropende jacht op de ruimtelijke verspreiding van ganzen heeft, vastgelegd en geanalyseerd te worden.

Evenals b.v. in Denemarken het geval is, dient elke jager verplicht te worden te rapporteren wat hij schiet.

Een tweede belangrijke vraag is hoe de heropende jacht de verspreiding van genoemde soorten zal beïnvloeden ?

Er bestaat de indruk dat de sluiting van de jacht in 2000 tot duidelijke verschuivingen in het verspreidingsgebied binnen Nederland heeft geleid, maar er is nog geen analyse gemaakt die deze indruk kan bevestigen.

In het kader van de Nota Natuur voor mensen, mensen voor natuur is het ook van groot belang de huidige mogelijkheden om ganzen goed te kunnen bekijken veilig te stellen. Dit is wellicht te bereiken door in een aantal gebieden van voldoende omvang (elk 3000-5000 ha) niet te jagen, en in andere gebieden de tot nu toe succesvolle tienuursregeling weer in te voeren, zodat de versturende werking van de jacht beperkt blijft.

Amerikaanse voorbeelden tonen aan dat ganzen die elders bejaagd worden, toch binnen grote reservaten van dichtbij zijn waar te nemen. Ook de Kolganzen die nu in Nederland zo goed te benaderen zijn, worden in Rusland nog steeds fors bejaagd

1 Inleiding

Ter onderbouwing van het door het Faunafonds aan de minister van LNV uit te brengen advies betreffende het heropenen van jachtmogelijkheden op de kolgans, grauwe gans en smient is een analyse gemaakt van de te verwachten effecten van de voorgestelde maatregelen.

Hierbij zijn zowel de te verwachten effecten op de aantallen en verspreiding van deze drie vogelsoorten in een internationale context beschreven, als de te verwachten effecten op de kosten die binnen Nederland gemaakt moeten worden voor ganzenopvang en vergoeding van landbouwschade.

Deze analyse is gemaakt met gebruikmaking van bestaande gegevens, waarbij geput is uit de gepubliceerde literatuur, de populatieschattingen uit de databank van Wetlands International, ongepubliceerde gegevens van het ringonderzoek aan kolgenzen door Alterra, en de door het Faunafonds geleverde gegevens over de wildschade sinds 1990.

Bovendien wordt aangegeven aan welke randvoorwaarden voldaan moet worden om te voorkomen dat de aantallen ganzen opnieuw gedecimeerd worden, zoals voor 1970 het geval was.

Jacht kan op de volgende manieren effect op diersoorten hebben:

1. effect op de populatiegrootte
2. effect op de ruimtelijke verspreiding
3. effect op de schuwheid (benaderbaarheid)

Deze effecten kunnen vervolgens alle drie doorwerken op de landbouwschade die veroorzaakt wordt door grazende vogelsoorten, zoals de hier besproken grauwe gans, smient en kolgenzen.

Over punten 1 en 2 zijn onderzoekgegevens beschikbaar, over 3 alleen 'algemene inzichten'.

1. Een populatie is stabiel als er evenveel dieren geboren worden als dat er sterven. Bij lage populatie-dichtheden blijkt het geboortecijfer vaak hoog te zijn, en bij enkele sterk toegenomen ganzenpopulaties zien we dan ook dat het broedsucces afneemt, zodat uiteindelijk een evenwicht tussen sterftes en geboortes ontstaat en de populatie stabiel zal worden. In hoeverre de hier bedoelde soorten deze evenwichtstoestand al bereikt hebben is onduidelijk. Dit punt wordt verder uitgewerkt onder 4. Ganzenbeheer en jachtbeleid.
2. Grote gebieden zonder jacht zoals Vlaanderen en Nordrhein-Westfalen, die grenzen aan Nederlandse gebieden waar wel op ganzen gejaagd wordt, geven aan dat deze jachtvrije gebieden grotere concentraties ganzen voorkomen. Een studie naar het verjagen van ganzen inclusief flankerende jacht rondom het ganzenopvanggebied Oost-Dongeradeel gaf ook aan dat het op deze wijze mogelijk is de ganzen op bepaalde plaatsen te concentreren, hoewel dit verjagen

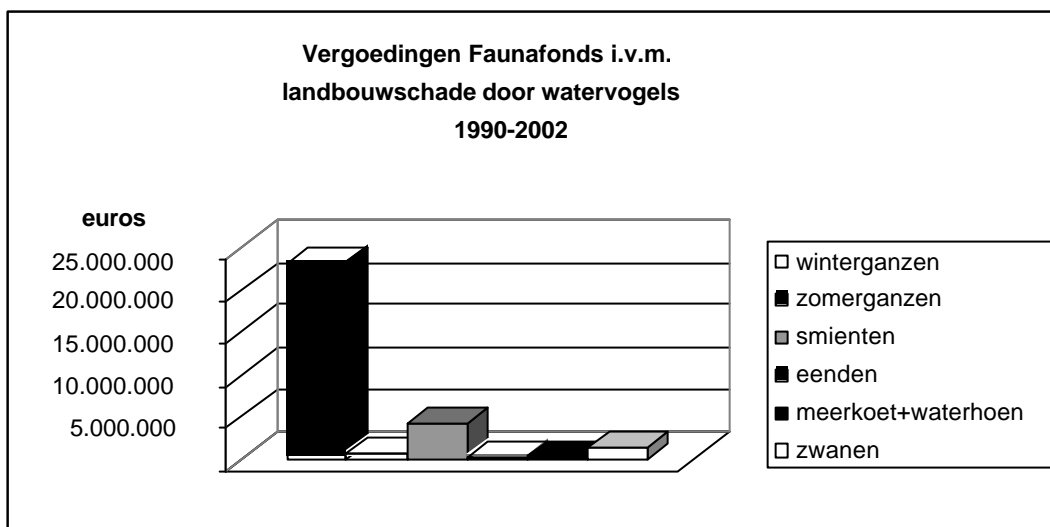
in de loop van het seizoen steeds moeilijker ging, waarschijnlijk omdat de hoeveelheid voedsel binnen het opvanggebied afnam (Ebbinge et al. 2000).

3. Over punt 3 bestaan geen degelijk onderbouwde studies, maar wel is bekend dat gebieden waar veel gejaagd wordt door ganzen gemeden worden. Het succes van de zgn. tien-uursregeling die in 1970 in Nederland van kracht is geworden (alleen jacht van een half uur voor zonsopgang tot 10 uur voormiddags) is waarschijnlijk voor een belangrijk deel te danken aan het wegnemen van het versturende effect van jacht die gedurende de hele dag uitgeoefend zou worden. Voorts bestaat de algemene indruk dat sinds het geheel sluiten van de ganzenjacht in Nederland in 1999 ganzen veel minder schuw zijn geworden en daardoor voor een veel groter publiek gemakkelijk te observeren. Omdat dezelfde ganzen op hun trekroute in diverse andere landen nog steeds bejaagd worden, moet dit betekenen dat ganzen kunnen leren dat ze op bepaalde plaatsen wel bejaagd worden en op andere niet, en hun gedrag daaraan weten aan te passen. Dit leervermogen blijkt ook uit het feit dat drie jaar na het sluiten van de ganzenjacht in de Duitse deelstaat Nordrhein-Westfalen ineens een zeer sterke aantalsijging (Ebbinge 1991) van het aantal kolganzen optrad met gemiddeld 42 % per jaar terwijl de gehele West-Europese populatie kolganzen slechts met 8 % per jaar toenam.
4. Kennelijk duurt het wel enkele jaren voordat echt 'geleerd' is dat in een bepaald gebied niet meer op ganzen gejaagd wordt.
5. Willen we deze tamheid van ganzen behouden, en toch de jacht weer openen, dan zal in ieder geval in een aantal grote aaneengesloten gebieden (minimaal 3000-5000 ha) niet gejaagd dienen te worden. Dit is een reservaatstelsel dat ook in Noord-Amerika met succes wordt toegepast.

2 Kosten i.v.m. schade- en opvangregeling

2.1 Landbouwschade

Vele studies (zie o.a. Groot Bruinderink 1987, Teunissen 1996) hebben aangetoond dat grazende ganzen en smienten aantoonbaar de gewasopbrengst kunnen beïnvloeden, en gezien de natuurbeschermingsdoelstellingen van Nederland wordt deze landbouwschade niet bestreden door de aantallen ganzen te reduceren, maar door schadevergoeding aan de getroffen boeren uit te betalen. De omvang van deze schade blijkt uit de gegevens van het Faunafonds. Omdat in een aantal gevallen de landbouwschade door ganzen structureel werd, zijn bij wijze van proef in een aantal gebieden met collectieven van boeren zgn. ganzenopvangovereenkomsten gesloten. De hier uitgekeerde bedragen dienen opgeteld te worden bij de uitgekeerde schadevergoedingen. Ook hebben een aantal natuurbeschermingsorganisaties grond verworven van boeren om zelf ganzen op te kunnen vangen.

Figuur 1 Cumulatieve schadevergoedingen over de periode 1990-2002 (13 seizoenen) die zijn uitgekeerd i.v.m. watervogels

Over de periode 1990-2002 (de nog onvolledige gegevens voor 2003 zijn niet verwerkt) is in totaal ruim 35 miljoen euro uitgekeerd i.v.m. wildschade, oftewel gemiddeld 2,7 miljoen euro per seizoen. De landbouwschade door watervogels bedraagt 85 % hiervan, met als belangrijkste groep de overwinterende ganzen die 23 miljoen euro (65 %) voor hun rekening nemen.

De drie soorten kolgans, grauwe gans en smient nemen 53 % van alle wildschade voor hun rekening (tabel 1) .

Tabel 1 Overzicht van de uitgekeerde schadebedragen per soort per jaar (in euro's)

	kolgans	? gans	grauwe gans	smient
1990	374.733	21.619	120.582	124.195
1991	294.819	295.100	94.216	165.550
1992	655.209	159.713	107.216	244.946
1993	727.095	241.496	141.955	184.224
1994	694.867	259.632	158.936	151.922
1995	840.562	16.267	245.832	465.706
1996	920.736	29.392	306.697	312.441
1997	1.113.181	304.287	354.814	400.692
1998	754.463	230.468	317.046	393.543
1999	507.322		296.871	301.863
2000	600.577		392.278	398.936
2001	677.470		571.719	489.970
2002	851.514		809.268	651.563
Totaal:	9.012.548	1.557.974	3.917.430	4.285.551

De categorie '? gans' (ook wel combinatie gans, faunafonds-code 2149) betreft niet nader gedetermineerde ganzen, maar is in Fig. 4 opgeteld bij de kolgansschade (als schade2), omdat de kolgans 's winters de meest algemene ganzensoort in Nederland is. Na 1998 is deze categorie niet meer gebruikt en is alle wildschade door het Faunafonds op soortniveau gerubriceerd. Bij de Grauwe Gans is de landbouwschade door overzomerende Grauwe Ganzen apart gerubriceerd (zie Tabel 2)

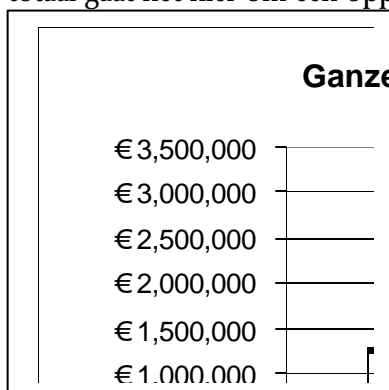
Tabel 2 Landbouwschade door overzomerende Grauwe Ganzen

	zomergans
1990	11.184
1991	6.302
1992	10.959
1993	20.285
1994	21.923
1995	27.854
1996	25.555
1997	29.818
1998	44.704
1999	76.371
2000	49.321
2001	203.260
2002	232.433

Zomerganzen ' betreft landbouwschade veroorzaakt door overzomerende Grauwe Ganzen. Dit betreft slechts 3 % van alle wildschade over de gehele periode, maar is een categorie die vooral sinds 2000 sterk groeit (tabel 2)

2.2 Ganzenopvangvergoedingen

Vanaf 1996-97 zijn er ganzenopvangovereenkomsten afgesloten in uiteindelijk 9 verschillende gebieden, t.w. 1 in Gelderland, 1 in Groningen en 7 in Friesland. In totaal gaat het hier om een oppervlakte van 14.000 ha.

Figuur 2 Uitgekeerde bedragen per ganzenopvanggebied

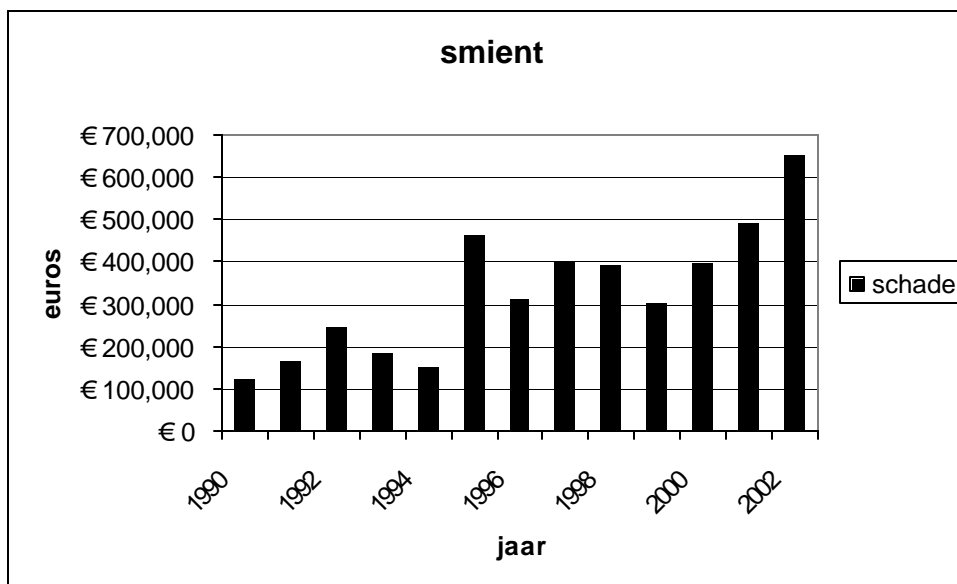
Hoeveel oppervlakte ganzenopvanggebied is noodzakelijk om de huidige aantallen ganzen op te vangen? Een globale berekening voor het seizoen 1999-2000, gebaseerd op grasland van de kwaliteit in het ganzenopvanggebied Oost-Dongeradeel geeft

aan dat om alle Kolganzen, Grauwe Ganzen en Brandganzen in Nederland op te vangen ca. 50.000 ha nodig is. Hierin zijn opvanggebieden voor Kleine Rietgans, Rotgans en Rietgans dus niet begrepen.

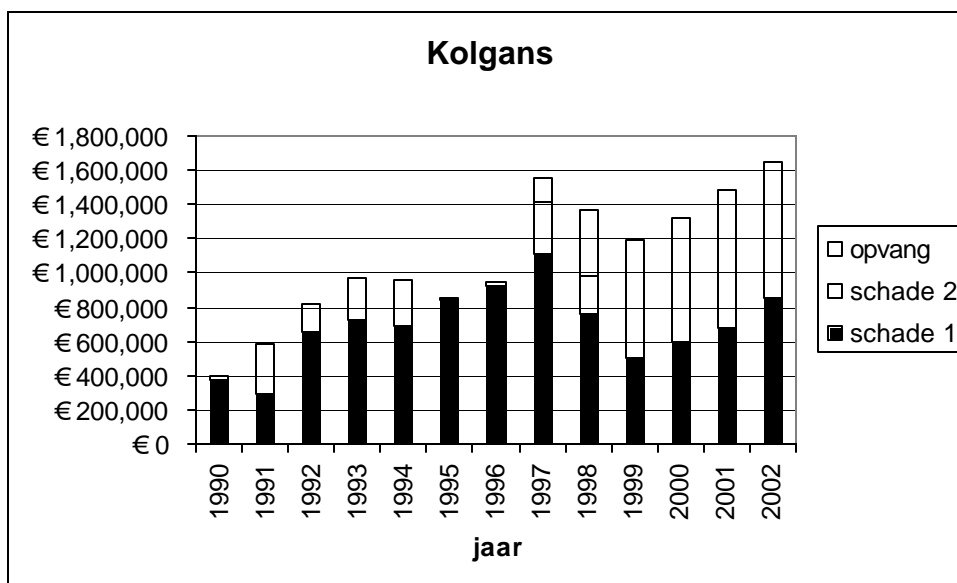
In totaal werd voor alle overwinterende ganzen tezamen (d.w.z. Kleine Rietgans, Rotgans, Brandgans, Rietgans, Grauwe Gans (excl. overzomeraars !) en Kolgans in het boekjaar 2002 (hoofdzakelijk schade uit het winterseizoen 2001-2002) 4,9 miljoen euro uitgekeerd, € 2,6 miljoen via ganzenopvang in ganzenopvanggebieden (14.000 ha) en ,

€ 2,3 miljoen via de schaderegeling (waarbij 15.669 ha voor overwinterende grauwe ganzen, en 17.329 ha voor Kolganzen betrokken was, en een onbekend aantal ha voor de andere ganzensoorten.

2.3 Kosten van ganzenopvang per soort

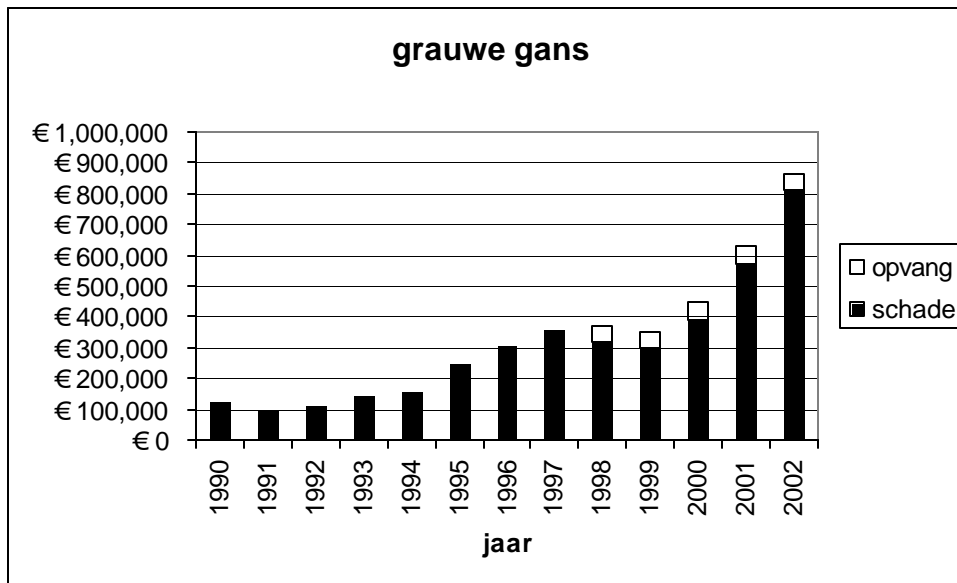
Figuur 3 Uitgekeerde vergoeding i.v.m. landbouwschade door smienten

Figuur 4 Uitgekeerde vergoeding i.v.m. landbouwschade door en opvang van kolganzen

De landbouwschade door Kolganzen is weergegeven als 'schade1', maar daarbij kan worden opgeteld de landbouwschade (schade2) die toegerekend is aan een niet nader uitgesplitste categorie 'combinatie gans' (? gans' in Tabel 1). Deze categorie is na 1998 niet meer gehanteerd, maar omdat de kolgans de meest talrijke gans in Nederland is, lijkt het verantwoord om deze categorie op te tellen bij de kolgans.

Een deel van de Kolganzen wordt sinds 1997 opgevangen in zgn. ganzenopvanggebieden. In deze gebieden werd vroeger een schadevergoeding uitgekeerd. Aan de hand van ganzentellingen is per opvanggebied berekend welk percentage van de ganzen uit kolganzen bestond en datzelfde percentage van de opvangvergoedingen (Fig. 2) is vervolgens aan de kolganzen toegerekend. Duidelijk blijkt dat het instellen van de opvanggebieden tot vermindering van de voor kolganzen uitgekeerde schade leidt, maar het totale bedrag dat gemoeid is met ganzenopvang is duidelijk toegenomen (Fig.4).

Figuur 5 Uitgekeerde vergoeding i.v.m. landbouwschade in de wintermaanden door en opvang van grauwe ganzen

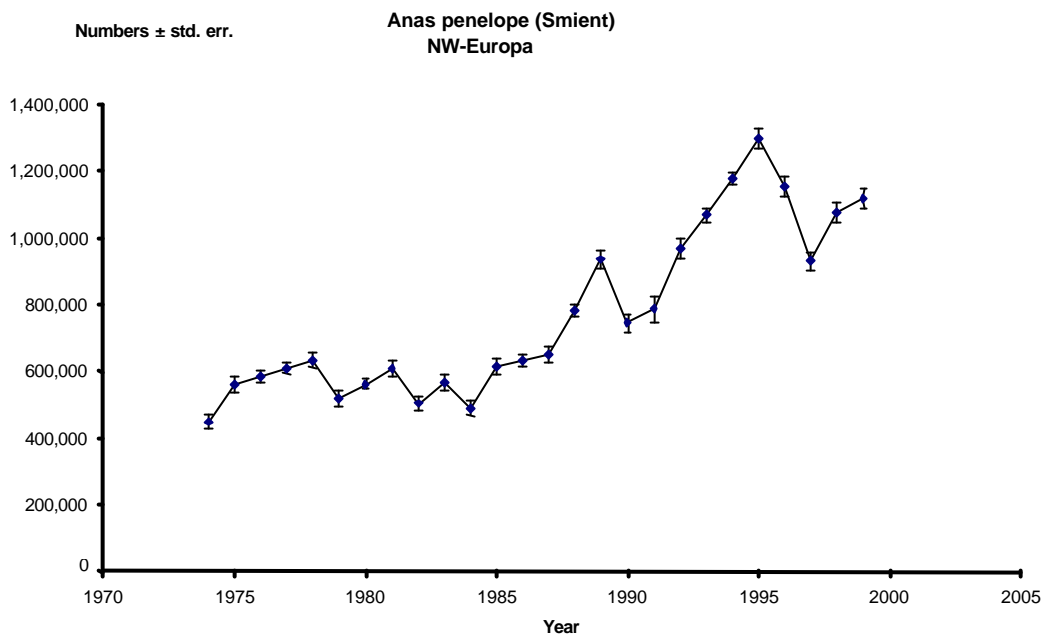
3 Aantalontwikkeling populaties

Omdat we met trekvogels te maken hebben, en afhankelijk van de weersgesteldheid (bij strenge winters schuiven b.v. meer Kolganzen door vanuit Duitsland naar Nederland) het in Nederland overwinterende deel van de populatie kan wisselen, is het noodzakelijk om de gehele populatie en niet alleen de aantalontwikkelingen binnen Nederland te analyseren.

Wetlands International (waarin voor Nederland de SOVON-tellingen zijn verwerkt) heeft deze gegevens verschaft.

Deze gegevens zijn beschikbaar t/m het seizoen 1998-99 (de januaritellingen van 1999), zodat deze aantalontwikkelingen niet direct vergeleken kunnen worden met de recente ontwikkeling van de landbouwschade na 2000.

Deze gegevens van Wetlands International geven echter wel aan dat er nog steeds een toename is van de besproken drie soorten.

Figuur 6 Aantalontwikkeling Smient in NW-Europa

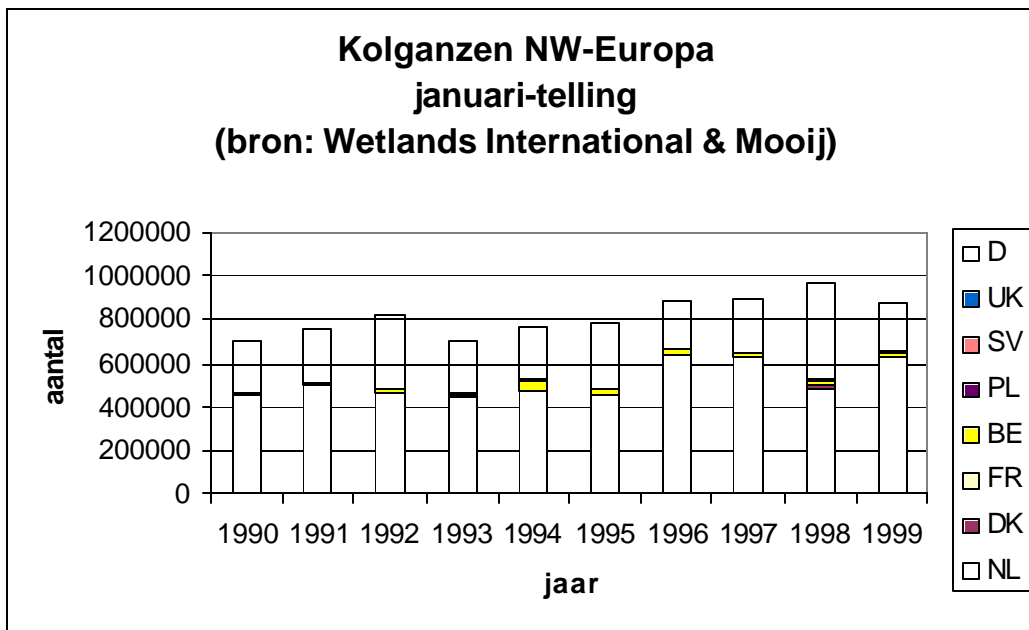
Smienten zijn in NW-Europa vanaf het einde van de jaren tachtig tot 2000 verdubbeld in aantal van ca. 600.000 naar 1.200.000. Ruim de helft van deze NW-Europese Smienten overwinteren in Nederland, in de jaren 1994-96 tussen de 700.000 en 800.000, en de jaren 1997-99 tussen de 600.000 en 700.000 (Voslamber et al. 2000).

De meest recente analyse van Wetlands International (WPE3) spreekt van een afvlakkende trend in de tweede helft van de jaren negentig.

Gezien het afschot (Fig.10) in Nederland t/m 1999 van ca. 50.000-60.000 smienten per jaar, is het echter waarschijnlijk dat de populatie na het sluiten van de jacht in Nederland in 1999 toch weer verder is toegenomen, maar vooralsnog kan dit niet cijfermatig onderbouwd worden.

De meest recente verspreidingskaart (januari 2001) van de Smient binnen Nederland is te vinden in Fig. 9.76 op blz. 120 van SOVON-monitoringrapport 2002/04. Vooral de veenweidegebieden in Zuid-Holland, Noord-Holland en Friesland, het Waddengebied en de Delta, evenals de uiterwaarden langs de grote rivieren zijn plaatsen waar smienten in grote aantallen voorkomen.

De broedgebieden van de Smient liggen vooral in Rusland en Noord-Scandinavië.

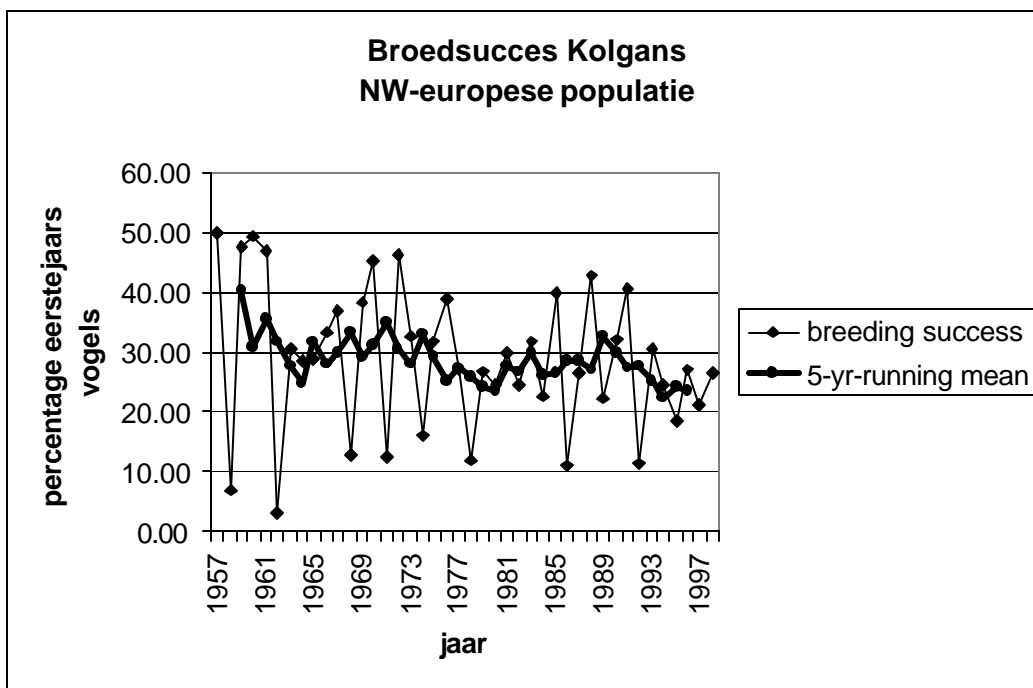

Figuur 7 Aantalontwikkeling Kolgans in NW-Europa (gebaseerd op de International Waterbird Census Database van Wetlands International aangevuld met gegevens uit Mooij (2000))

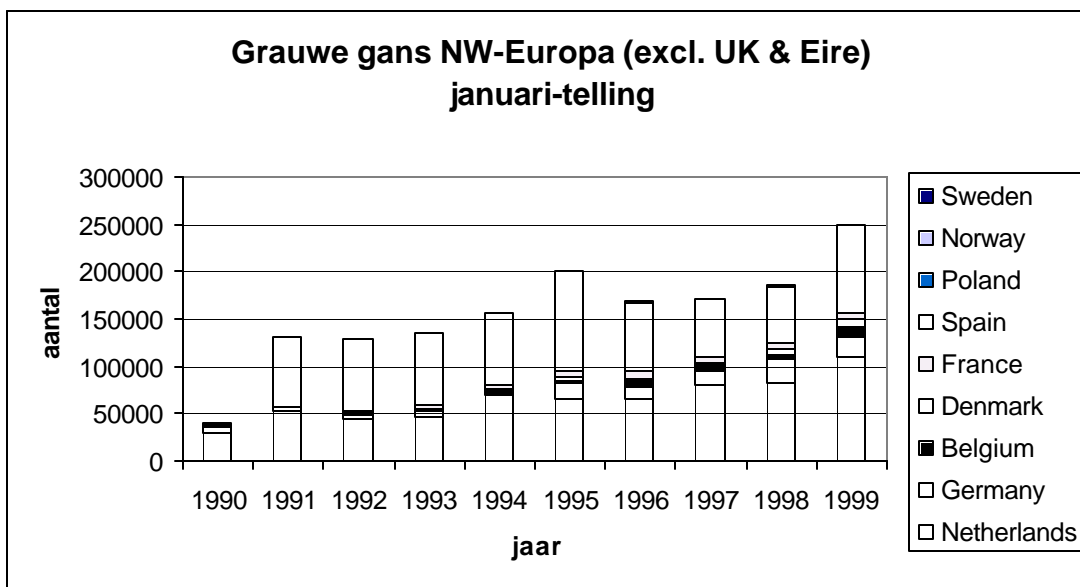
De Kolganpopulatie is vooral na 1970 sterk in aantal toegenomen, maar vertoont ook na 1990 nog steeds een lichte toename. Het broedsucces van deze populatie neemt met de toegenomen populatiegrootte echter wel af. Voor effect van jacht: zie onder 4. Ganzenbeheer en jachtbeleid.

Kolganzen komen in Nederland (zie fig. 9.46 op blz. 98 in SOVON-rapport 2002/04) vooral voor in Friesland, langs de grote rivieren en in ZW-Nederland. Buiten Nederland overwinteren ook in Noord-Duitsland en langs de Rijn in Nordrhein-Westfalen grote aantallen Kolganzen. Kleinere maar niet onbelangrijke aantallen overwinteren in West-Vlaanderen (B) en Zuid-Engeland.

Het broedgebied van deze Kolganzen ligt in het noorden van Europees Rusland.

Figuur 8 Broedsucces Kolgans NW-Europa als percentage eerstejaarsvogels in de overwinteringsgebieden. De dikke lijn geeft een zgn. 5-jaar lopend gemiddelde weer, de zwarte punten die met dunne lijnen zijn verbonden de werkelijke jaarlijkse waarden

Figuur 9 Aantalontwikkeling Grauwe Gans in NW-Europa, met uitzondering van Groot-Brittannië en Ierland, omdat de daar overwinterende Grauwe Ganzen een gescheiden populatie vormen van de door Nederland trekkende Grauwe Ganzen

Naast de sterk in aantal toenemende populatie in Nederland broedende Grauwe Ganzen, die grotendeels standvogel is, hebben we in Nederland vooral te maken met de hier in herfst doortrekkende Scandinavische broedvogels, die grotendeels in

Spanje overwinteren. Er is echter een toenemende tendens dat ook trekkende Grauwe Ganzen steeds noordelijker gaan overwinteren, en dan vooral in Nederland, maar ook in Duitsland, Zuid-Zweden en zelfs Zuid-Noorwegen. Spanje en Nederland herbergen 's winters het overgrote deel van de populaties waar we in Nederland mee te maken hebben.

Omdat een groot deel van de broedvogels ook in Nederland overwintert, is jacht in de praktijk moeilijk te beperken tot één van beide categorieën. Dit geldt ook voor een soort als de Wilde Eend, de enige nog bejaagbare waterwildsoort in Nederland.

In de herfst trekken veel Grauwe Ganzen uit Scandinavië (Noorwegen en Zweden) door Nederland. Een groot deel van deze doortrekkers overwintert in Spanje, maar de laatste jaren in toenemende mate ook in ZW-Nederland (m.n. rond het Verdronken Land van Saeftinge). Tijdens de herfsttrek zijn de Dollart, het Lauwersmeergebied, de Flevopolders en ZW-Nederland belangrijke gebieden waar grote aantallen Grauwe ganzen pleisteren.

Voor kaart zie Fig. 9.51 op blz. 102 van SOVON-monitoringrapport 2002/04.

4 Ganzenbeheer en jachtbeleid

Overzicht belangrijke overheidsbeslissingen t.a.v. ganzenbeheer in Nederland.

- 1950: Brand- en Rotgans beschermd
- 1970: Jachtbeperking door 10-uursregeling
- 1977: Kleine Rietgans beschermd
- 1988: Gebruik levende lokganzen bij de ganzenjacht verboden
- 1990: Nota ruimte voor ganzen
- 1999: Beperking jacht op ganzen en smienten tot enkele schadegevoelige gebieden (vergunningen ex.art.53 Jachtwet)
- 2000: Alle ganzensoorten en smient volledig beschermd vooruitlopend op F&F wet
- 2002: Flora & Faunawet

Nederlands jachtbeleid

Sinds 1950 is de jacht op de rotgans en de brandgans in Nederland gesloten.

In 1970 is na gezamenlijk overleg tussen jagers en natuurbeschermers besloten de ganzenjacht verder te beperken tot de periode van 1 uur voor zonsopgang en 10 uur 's morgens. Na deze maatregel zijn de aantallen in Nederland overwinterende ganzen gestaag en spectaculair toegenomen.

In 1977 is in Nederland ook de jacht op de Kleine Rietgans gesloten, zodat er sindsdien nog op Grauwe gans, Kolgans en Rietgans gejaagd mag worden.

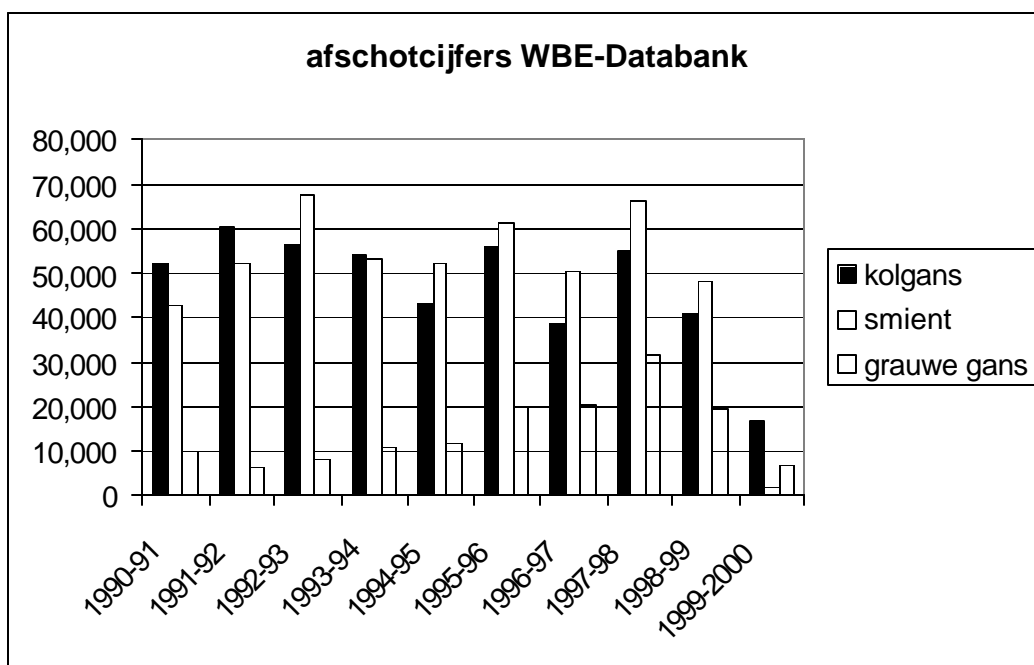
Vooruitlopend op de Flora- en Faunawet (2002) is in 1999 de jacht op alle ganzensoorten in Nederland beperkt tot een aantal gebieden waar ernstige landbouwschade op kon treden, en in 2000 is tenslotte alle jacht op wilde ganzen gesloten.

De Smient, een kleine eendensoort die net als ganzen vooral gras eet, mocht gedurende de gehele dag bejaagd worden totdat in 1999 vooruitlopend op de Flora- en Faunawet (2002) de jacht gesloten werd.

Er bestaan in Nederland geen onafhankelijke jachtstatistieken waaruit blijkt hoeveel dieren er geschoten zijn. Wel is er door de KNJV een WBE-database waarin enquêtegegevens van vele wildbeheereenheden (WBE's) zijn opgeslagen. De bewerking van deze gegevens staat onder toezicht van een onafhankelijke commissie, en de resultaten zijn gepubliceerd in een nieuwsbrief.

Omdat niet alle jachtvelden hun gegevens beschikbaar stellen is, dienen de gegevens van 1,5 miljoen hectare bejaagbaar oppervlak geëxtrapoleerd te worden naar het totale bejaagbare oppervlak van 2,8 miljoen ha.

Deze extrapolatie leidt tot de volgende aantallen geschoten vogels (zie Fig. 10)

Figuur 10 Aantallen geschoten Kolganzen, Smienten en Grauwe Ganzen (bron: WBE-Databank)

Deze schattingen zijn waarschijnlijk enigszins aan de lage kant, maar in ieder geval blijkt bij vergelijking met de aantalontwikkeling (Fig.6,7 & 9) dat een dergelijk afschot in de jaren negentig niet tot een daling van de populatiegroottes heeft geleid. Bij ongewijzigd beleid (geen jacht in Nederland) is vooralsnog een verdere populatiegroei te verwachten.

Hoeveel ganzen/smienten kunnen er geschoten worden zonder dat de populatiegrootte daalt ? Of anders geformuleerd, hoeveel ganzen/smienten moeten geschoten worden als men geen verdere toename van de populatie wenst ?

Deze vraag kan alleen beantwoord worden als er ook goede gegevens over de reproductie (geboortes) van deze populaties bekend zijn. Deze gegevens ontbreken voor Smient en Grauwe gans, maar wel voor de Kolgans. Daarom zal deze vraag alleen voor de Kolgans nader uitgewerkt worden.

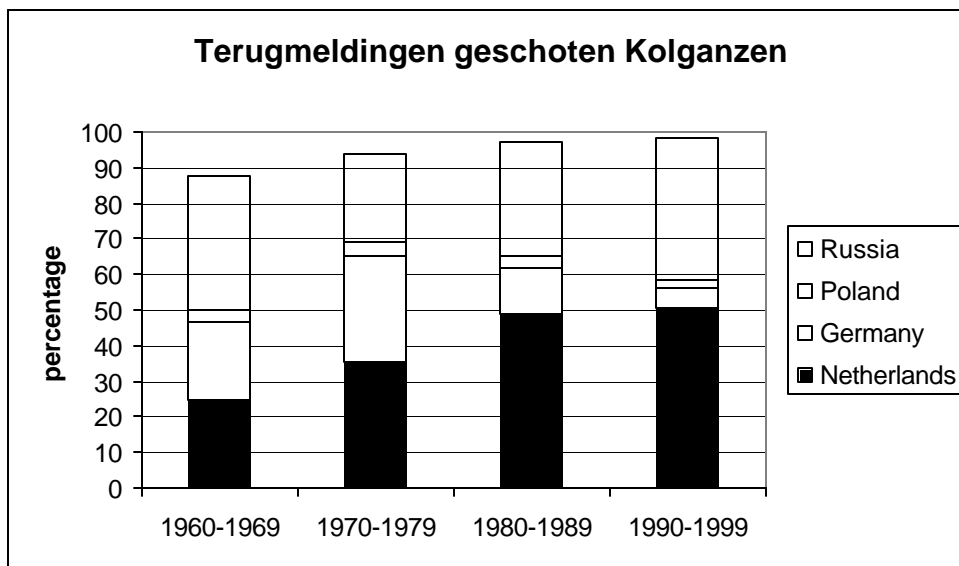
Uit gedegen onderzoek aan de Grote Sneeuwganzen (Batt 1998) bleek dat deze ganzensoort stabiel in aantal was in de periode 1975-1983 bij een jaarlijks afschot (oogst) van 24 % van de vogels. Daarna nam de populatie bij een jaarlijkse oogst van 12 % toe in aantal met gemiddeld 9 % per jaar.

Voor de Kolgans concludeert Ebbing (1991) dat er voor 1970 een vergelijkbare hoge jachtdruk van 24 % per jaar in Europa werd uitgeoefend, waarbij de populatie ook stabiel op een niveau van ca. 60.000 vogels bleef.

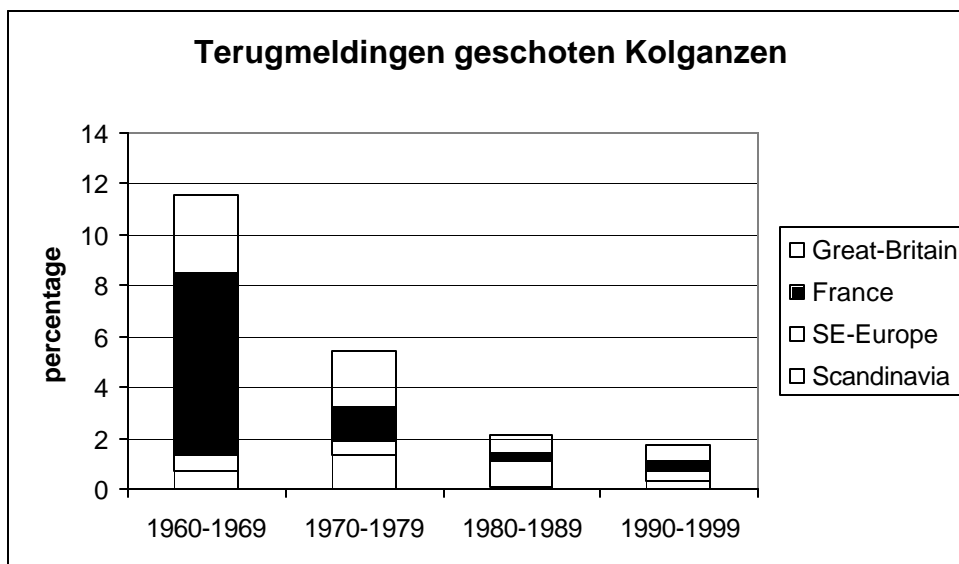
De Nederlandse jachtbeperking in 1970 heeft daarna geleid tot een sterke aantaltoename doordat de sterfte afnam van 30 % per jaar in de periode 1961-1970 tot gemiddeld 19 % in de periode 1970 – 1986 (Ebbing 1991). Bij een natuurlijke sterfte van 6 % per jaar betekent dit dat er vóór 1970 door jacht nog een extra sterfte van 24 % aan toegevoegd werd.

Na 1970 is er nog sprake van 13 % extra sterfte per jaar door jacht. Doordat de populatie Kolganzen sterk in aantal toenam, betekende dit lagere percentage wel een sterke toename van het absolute aantal geschoten Kolganzen. Voor de populatie als geheel gaat het vanzelfsprekend om de relatieve aantallen die geschoten werden.

In tabel 3 is uitgewerkt hoe groot de jaarlijkse oogst bij verschillende populatiegroottes en het daarbij gemeten broedsucces zou kunnen zijn. Dit is het afschot dat alle landen tezamen jaarlijks zouden kunnen realiseren. Getuige de terugmeldingen zijn vooral Nederland en Rusland landen waar deze jacht plaatsvindt. Voor 1980 werden ook veel ganzen teruggemeld uit het voormalige Oost-Duitsland. Het aantal terugmeldingen uit Duitsland is na 1980 sterk teruggelopen. Dit kan veroorzaakt zijn door een sterke afname van het aantal geschoten ganzen, maar natuurlijk ook doordat Duitse jagers minder geneigd zijn de ringen op te sturen.

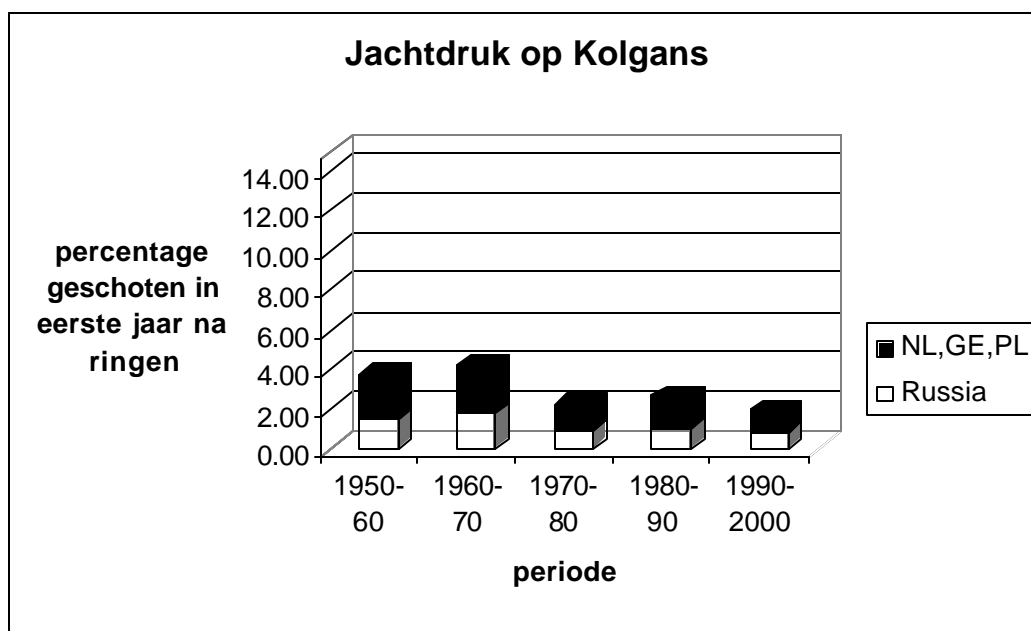
Figuur 11 Belangrijkste 4 landen waar in Nederland geringde Kolganzen geschoten (en gemeld) zijn

Figuur 12 Overige landen waar in Nederland geringde Kolganzen geschoten zijn

Voor 1970 blijkt vooral Frankrijk een belangrijk aandeel te hebben van de terugmeldingen in de overige landen waar Kolganzen geschoten zijn. Dit betreft vooral Kolganzen die in de strenge winter van 1962-63 door zijn getrokken naar Frankrijk.

Ebbinge's conclusie dat er sprake was van een verminderde jachtdruk na 1970 wordt niet gedeeld door Mooij (2000). Mooij stelt dat de jachtdruk na 1970 in NW-Europa te hoog was om een dergelijke aantaltoename te verklaren, en vermoedt dat er een sterke verschuiving naar NW-Europa heeft plaatsgevonden van Kolganzen, die voorheen in ZO-Europa overwinterden. Hoewel er wel uit waarnemingen van met ring- en halsband gemerkte Kolganzen een zekere mate van uitwisseling is vastgesteld tussen ZO-Europa en NW-Europa, lijkt voornamelijk de verklaring dat de overlevingskans is toegenomen door beperking van de jacht de meest waarschijnlijke.

Figuur 13 Percentage Kolganzen dat in het eerste jaar na ringen teruggemeld wordt door jagers, gemiddeld per decade

Deze verminderde jachtdruk blijkt ook uit een analyse waarbij van geringde ganzen nagegaan is welk percentage in het eerste jaar na ringen als geschoten wordt teruggemeld. Als jagers alle ringen van door hen geschoten ganzen zouden melden, zou dit percentage voor 1970 dus rond 24 % moeten liggen. Uit Fig. 13 blijkt dat er voor 1970 gemiddeld 4 % van de geringde vogels in het eerste jaar na ringen werden geschoten (dus dat jagers gemiddeld 1 op de zes ringen daadwerkelijk ontdekken en/of melden, en dat na 1970 dit met de helft terugliep tot 2 %, hetgeen bij 13 % afschot (zie boven) betekent dat nog steeds 1 op de zes ringen werkelijk wordt doorgegeven. Een alternatieve verklaring voor het verschil dat uit Fig. 13 blijkt, is dat jagers na 1970 minder geneigd zijn ringen terug te sturen dan daarvoor, en er dus geen sprake is van verminderde jachtdruk.

Nieuwe statistische analysetechnieken van oude ringgegevens en de nieuw verzamelde ringgegevens, waarbij naast de overlevingskans ook de meldkans afzonderlijk geschat kan worden zouden deze twijfel kunnen wegnemen.

Omvang van het afschot om verdere populatiegroei te stoppen.

Omdat het broedsucces afneemt met de populatiegrootte, is het aantal ganzen dat geoogst zou moeten worden om de populatie niet verder te laten toenemen ook afhankelijk van de populatiegrootte. In tabel 3 is dit uitgewerkt voor de kolgans. Wil men de populatie reduceren tot een gewenst lager aantal dan dienen er uiteraard grotere aantallen geschoten te worden, om bij de uiteindelijk gewenste populatieomvang te berekenen wat de zgn. 'sustainable harvest' zou moeten zijn.

Dit afschot betreft voor alle duidelijkheid het gemiddelde jaarlijkse afschot in alle landen van de trekroute tezamen. Gezien de grove benadering zijn de aantallen afgerond op 10.000.

Tabel 3 Berekening jaarlijks afschot van West-Europese Kolganzen om de populatie niet verder te laten toenemen

periode	populatiegrootte	broedsucces	afschot (%)	afschot in absolute aantallen
1970-1980	143.000	29.9	23.9	30.000
1980-1990	414.000	28.8	22.8	90.000
1990-2000	815.000	25.7	19.7	160.000

Neveneffecten van jacht

Een vaak genoemd argument tegen ganzenjacht is het grote aantal ganzen dat getroffen wordt door hagelkorrels. Hiernaar is in Nederland nog nooit onderzoek gedaan.

Deens onderzoek (Madsen & Noer 1996) aan de Kleine Rietgans liet zien dat van de eerstejaars vogels die op de voorjaarstrek met netten waren gevangen en met röntgenapparatuur werden doorgelicht 25 % één of meer hagelkorrels in het spierweefsel had. Die vogels waren op dat moment dus 10 maanden oud. Bij overjarige Kleine Rietganzen bedroeg dit percentage 36 %. Omdat deze ganzensoort in België, Nederland en Duitsland beschermd is, zullen deze hagelkorrels vooral uit Denemarken en Noorwegen afkomstig zijn (deze ganzensoort broedt immers op Spitsbergen).

Dit betreft over het algemeen vogels die verder niet veel last van deze hagelkorrels lijken te hebben, al toonden Madsen en Noer wel aan dat de verdere overlevingskans van vogels met loodhagel in hun weefsel met 77 % per jaar duidelijk verlaagd was, ten opzichte van die zonder loodhagel, t.w. 87 % .

Jachtbeleid in het buitenland

In België en in Nederland is de jacht op ganzen volledig gesloten. In de Duitse deelstaat Nordrhein-Westfalen is de Kolgans volledig beschermd, en kan de Grauwe Gans alleen in de maand augustus bejaagd worden. In alle overige landen kunnen Kolganzen en Grauwe Ganzen bejaagd worden. Voor zover mij bekend is de smient alleen in Nederland geheel beschermd, en kan dus in alle overige landen bejaagd worden.

Literatuur

- Batt, B.D.J. (Ed.) 1998. The Greater Snow Goose: report of the Arctic Goose Habitat Working Group. Arctic Goose Joint Venture Special Publication. US Fish & Wildlife Service, Washington, D.C. and Canadian Wildlife Service, Ottawa, Ontario 88pp.
- Beintema, A. & J. van Vessem (Eds) 1999. Strategies for Conserving Migratory Waterbirds. Wetlands International Publ. 55, Wageningen.
- Ebbing, B.S. & A.L. Spaans (Eds.) 1987. Ganzennummer De Levende Natuur 88. 63 pp.
- Ebbing, B.S. 1988. Kunnen Kolganzen door jacht gereguleerd worden ? In: J.Veen & T.A.W. van Rossum (eds) Aspecten van Wildbeheer; voordrachten ter gelegenheid van het afscheid van dr. J.L. van Haaften. RIN-Arnhem/NMF-Den Haag: 10-18.
- Ebbing, B.S. 1991 The impact of hunting on mortality rates and spatial distribution of geese wintering in the western palearctic. *Ardea* 79:197-210
- Ebbing, B.S., G.J.D.M. Müskens & J.G. Oord 1999. Zijn overwinterende ganzen te sturen ? - een pilot study naar mogelijkheden om de effectiviteit van flankerend jachtbeleid vast te stellen. IBN-rapport 437.
- Ebbing, B.S., G.J.D.M. Müskens, J.G. Oord, A.J. Beintema & N.W. van den Brink 2000. Stuurbaarheid van ganzen door verjaging en flankerende jacht rondom het ganzenopvanggebied Oost-Dongeradeel (Friesland) in 1999-2000. Alterra-rapport 128
- Groot Bruinderink, G.W.T.A. 1987 Wilde ganzen en cultuurgrasland in Nederland. Proefschrift Wageningen UR /CABO-publikatie 422
- Madsen, J. & H. Noer 1996 Decreased survival of pink-footed geese *Anser brachyrhynchus* carrying shotgun pellets. *Wildlife Biology* 2:75-82.
- Ministerie LNV. 1990 Nota Ruimte voor ganzen.
- Ministerie LNV. 1993 Nota Jacht en Wildbeheer.
- Ministerie LNV 1999. Proef inzake beperking schade overwinterende ganzen (rapportage P.J.A. Soons).
- Ministerie LNV. 2000 Nota Natuur voor mensen, mensen voor natuur. Natuur, bos en landschap in de 21ste eeuw
- Montizaan, M.G.E. & S. Siebenga 2002. Nieuwsbrief WBE-Databank Nr. 5 Fauna in cijfers. KNJV, Amersfoort
- Mooij, J. H. 2000. Population dynamics and migration of White-fronted Geese (*Anser albifrons*) in Eurasia. In: Ebbing, B.S. et al. (Eds.) 2000. Heritage of the Russian Arctic: Research, Conservation and International Co-operation, Moscow: Ecopros Publishers: 372-392.
- Teunissen, W.A. 1996. Ganzenschade in de akkerbouw. Onderzoek naar de factoren die een rol spelen bij het ontstaan van ganzenschade in de akkerbouw. IBN-rapport 211. Alterra, Wageningen.
- Tempel, van den, R. 1992. Verstoring van watervogels door jacht in wetlands. Technisch Rapport Vogelbescherming No.9

- Roomen van, M. & J.Madsen 1992. Waterfowl and Agriculture: review and future perspective of the crop damage conflict in Europe. IWRB Special Publication No. 21. Wetlands International, Wageningen.
- Roomen, van, M. , E. van Winden, K. Koffijberg, B. Voslamber, R. Kleefstra, G. Ottens en de SOVON Ganzen en Zwanenwerkgroep 2002. Watervogels in Nederland in 2000/2001. SOVON-monitoringrapport 2002/04
- Voous, K.H., J.Philippona, H.K. Michaelis,W.J. Doude van Troostwijk, C.H.J. Maliepaard, J.Rooth, A.Timmerman, T. Lebret & M.F. Mörzer Bruijns 1966. Om het behoud van de Wilde Ganzen. Het Vogeljaar 14:187-266
- Voslamber, B, E. van Winden & M. van Roomen 2000. Midwintertelling van watervogels in Nederland, januari 1999, SOVON-monitoringrapport 2000/02